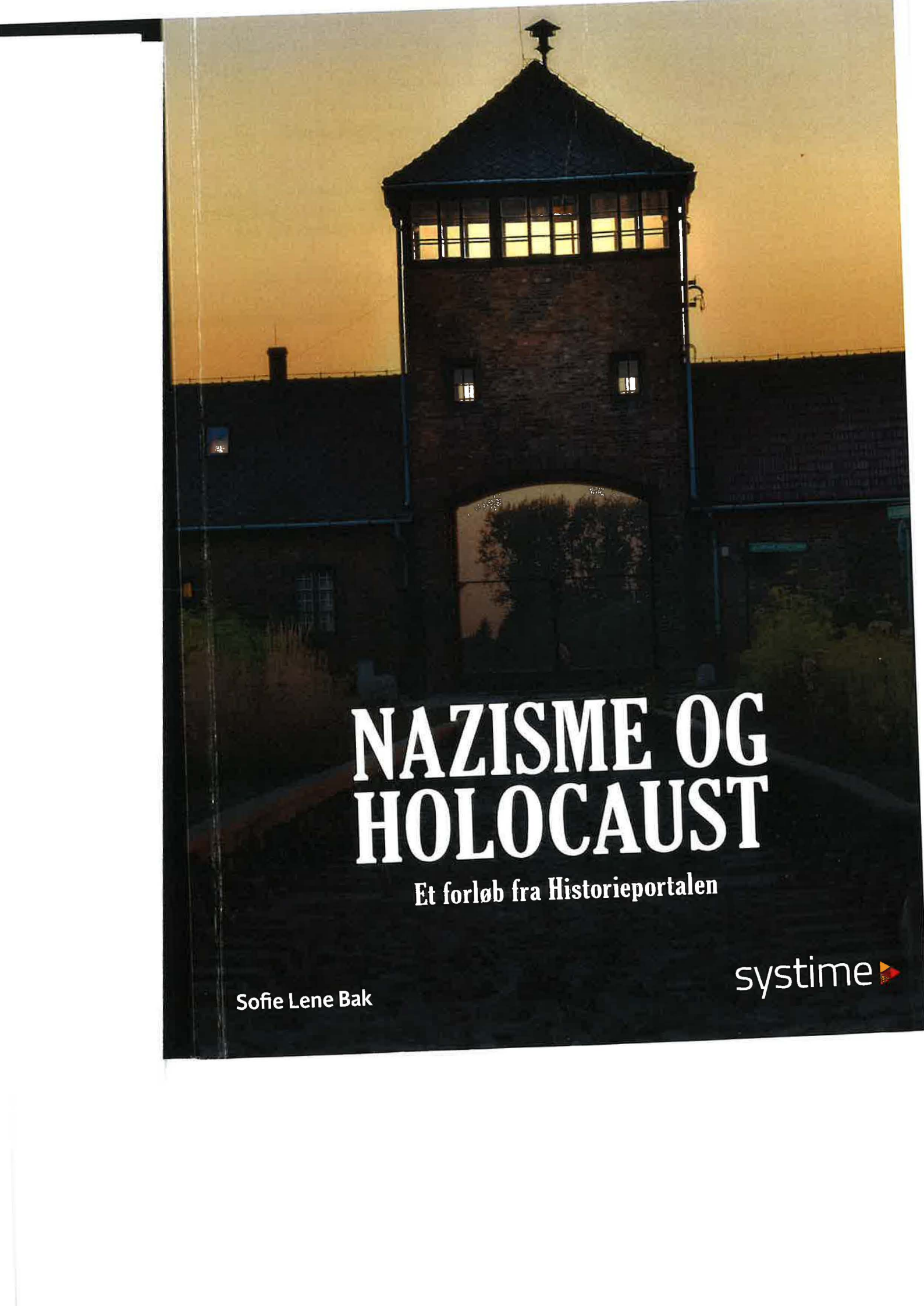

NAZISME OG HOLOCAUST

Et forløb fra Historieportalen

Sofie Lene Bak

systeme

Nazisme og Holocaust. Et forløb fra Historieportalen

© 2023 Sofie Lene Bak og Systime

Denne bog er beskyttet i medfør af gældende dansk lov om ophavsret. Kopiering må kun ske i overensstemmelse med loven. Det betyder fx, at kopiering til undervisningsbrug kun må ske efter aftale med Copydan Tekst og Node.

Redaktion, arbejdsspørgsmål og fagligt fokus: Ulrik Grubb

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: Systime

Omslagsillustration: Systime. Foto: Auschwitz-Birkenau. Shutterstock.com/Sergej Borzov.

Forfatterfoto: Gyldendal Medie/ Sara Galbiati

Denne bog er en trykt udgave af et forløb fra Historieportalen.systime.dk.

1. udgave, 1. oplag

ISBN 978-87-433-2313-6

systime

Sonnesgade 11

DK-8000 Aarhus C

Tlf.: 70 12 11 00

systime.dk

En del af Gyldendal-gruppen

Vi tænker på miljøet og trykker kun de bøger, som er solgt.

Alle bøger trykkes på miljøvenligt papir.

Indholdsfortegnelse

Forord	5
1. Optakten: Europa i krise	7
Versaillesfreden og børskrakket i 1929	7
Adolf Hitler og nazistpartiet	8
Hitler bliver rigskansler 1933	11
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 1	12
2. Nazisme, racisme og antisemitisme	13
Racisme og socialdarwinisme	14
Nazismen og antisemitismen	15
Antisemitismen og Holocaust	17
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 2	18
3. Jødelovene: Diskrimination og tvangsudvandring	19
De første indgreb mod jøderne	19
Nürnberg-lovene 1935	21
Krystalnatten 1938	23
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 3	26
4. Isolation: Ghettoer og koncentrationslejre	27
Einsatzkommandoer og ghettoer	28
Jøderne isoleres	31
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 4	32
5. I ly af krigen: Masseudryddelse	33
Masselikvideringer og den første udryddelseslejr	33
Det industrialiserede massedrab	36
Wannsee-konferencen, januar 1942	38
Krigslykken vender	40
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 5	41
6. Gerningsmænd og tilskuere: Besatte og allierede lande	42
Hvem var gerningsmændene?	42
Tilskuernes og de allieredes ansvar	46
Jødernes situation efter krigen	47
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 6	48
7. Den danske undtagelse: Redningen i oktober 1943	49
Danmark som særtilfælde i det besatte Europa	50
'Danmark har ikke noget jødeproblem'	52
Efter regeringen var trådt tilbage 29. august, 1943	52
Hvorfor lykkedes det at redde næsten alle danske jøder?	54
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 7	55

8. Ofre og overlevende	56
Modstand og trods – amidah	56
Synet på de overlevende fra Holocaust	58
De psykiske konsekvenser for de overlevende	59
De hjemvendte jøder og en ny antisemitisme	60
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 8	61
9. Historiebrug: Fra FN til Hollywood	62
Nürnbergprocessen og forbrydelser mod menneskeheden	63
Kendskabet til Holocaust	64
Adolf Eichmann på anklagebænken 1961 ændrer billedet	64
En tv-serie og en film ændrer den folkelige bevidsthed om Holocaust	66
Holocaust og folkedrab	67
Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 9	69
Kilder	70
1: Nazistpartiets partiprogram "De 25 punkter", 1920	70
2: Uddrag af "Mein Kampf" om førerprincippet, 1926	73
3: Uddrag af "Mein Kampf" om racelæren, 1926	74
4: En tysk skolepiges syn på jøderne, januar 1935	75
5: Nürnberg-racelovene, september 1935	76
6: Befolkningens reaktioner på Nürnberg-lovene, 1935	79
7: Beretning om massakren ved Babi Yar i september 1941	82
8: Einsatzgruppe A's rapport om sit systematiske udrensningsarbejde i rigskommissariat Ostland, 1942	83
9: Referat fra Wannsee-konferencen, januar 1942	86
10: Befaling om soldaternes deltagelse i kampen mod den "asiatisk-jødiske fare", oktober 1941	89
11: Werner Best til Udenrigsministeriet i Berlin, 8. september 1943	91
12: De danske biskoppers hyrdebrev, 29. september 1943	93
13: Uddrag fra Primo Levi: "Hvis dette er et menneske", 1947	94
14: Retsgrundlaget for Nürnbergprocessen, 1945	96
15: Uddrag fra Hannah Arendt: "Eichmann i Jerusalem. En rapport om ondskabens banalitet", 1963	98
Billedliste	100

Forord

Snart er der ikke længere mennesker i live, som var vidne til Anden Verdenskrig og til de forfærdende forbrydelser, der blev begået i krigens skygge. Holocaust – udryddelsen af 6 millioner jøder – vil ikke længere være levet erindring, og vi vil være endnu mere afhængige af vidnesbyrd, kilder og litteratur, når vi skal forsøge at forstå, hvorfor det skete.

Samtidig vil også denne del af fortiden blive mere "normal" historie, når der ikke længere er mennesker iblandt os, der lever med de traumatiserende oplevelser. Selvom tusindvis af mennesker blev slået ihjel eller lemlæstet i den dansk-tyske krig 1864, og krigen og tabet af Sønderjylland fik store konsekvenser for dansk identitet, har 1864 på ingen måde den samme politiske og følelsesmæssige betydning som Holocaust, Berlinmurens fald i 1989 eller angrebet på World Trade Center i 2001. Det skyldes i høj grad, at disse begivenheder stadig er i 'mands minde', og at der tages et hensyn til de ofre, som stadig er i live.

Men Holocaust er en af de mest skelsættende begivenheder i det 20. århundrede. Midt i Europas hjerte, midt i en tid præget af håb og fremskridt, forfulgte, udsultede og myrdede det nazistiske Tyskland millioner af mennesker, som de påstod tilhørte en mindreværdig race. Begivenheden er et traume både for den enkelte overlevende, deres efterkommere og for de europæiske samfund.

Når det utænkelige kunne ske, skyldes det en kombination af nogle specifikke historiske årsager og nogle universelle, dvs. almengyldige, grunde. Racismen var således en central del af den nazistiske ideologi, men den var ikke et nyt fænomen, da Adolf Hitler kom til magten i Tyskland i 1933. Den forsvandt heller ikke med verdenskrigens afslutning. Men hvorfor førte den racistiske tankegang netop under nazismen til folkedrab? Og hvad kan Holocaust generelt lære os om det enkelte menneskes evne til at begå vold og overgreb og udføre onde handlinger?

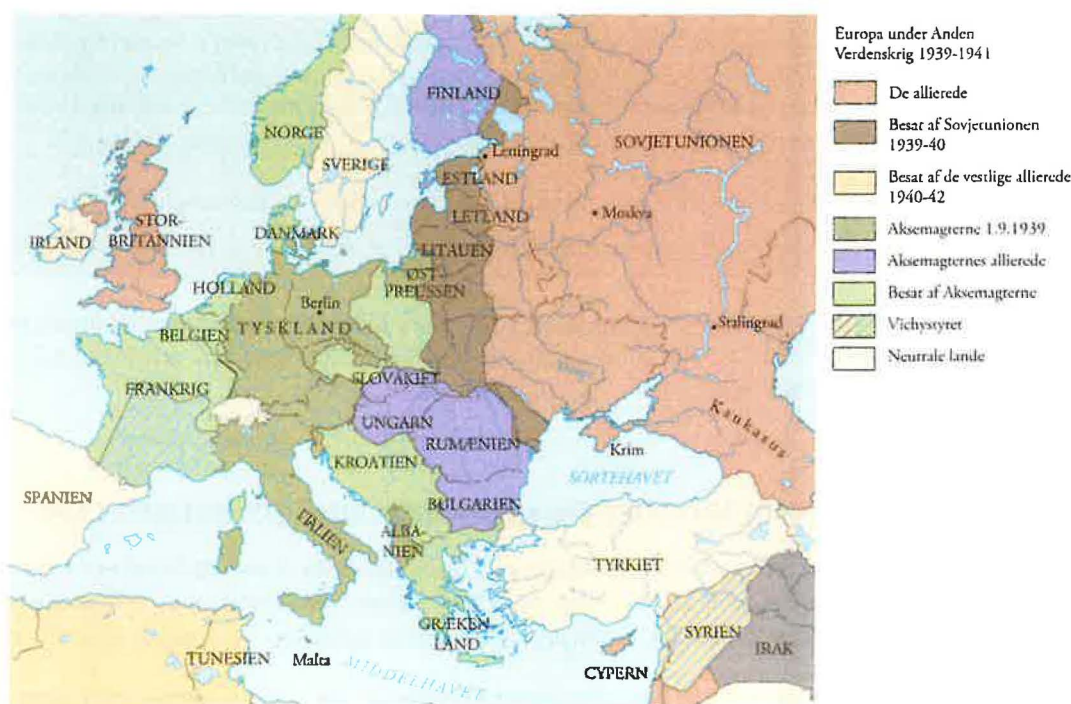
Kan de processer og ideologier, der skabte Holocaust, ske igen? Ja, det kan de. Men jo bedre vi bliver til at skelne mellem de historiske og de universelle årsager, jo bedre er vi rustet til at forhindre noget tilsvarende i at ske.

Sofie Lene Bak
København, august 2023

4. Isolation: Ghettoer og koncentrationslejre

Tyskland indledte Anden Verdenskrig i Europa med angrebet på Polen den 1. september 1939. Da England og Frankrig var allierede med Polen, erklærede de Tyskland krig den 3. september. I april 1940 angreb Tyskland Norge og Danmark og i maj Frankrig, Holland, Belgien og Luxemburg. I løbet af sommeren havde verdens stærkeste hær kontrol med hovedparten af Europa, fra Nordkap til den spanske grænse.

Europa under Anden Verdenskrig.

I januar 1939 var ansvaret for den nazistiske jødepolitik blevet samlet i den politisk-militære eliteenhed, SS. SS var fra at være et beskyttelseskorps blevet en selvstændig organisation inden for NSDAP i 1934. Dets leder var Heinrich Himmler (1900-1945), der havde været medlem af partiet siden 1923.

I 1939 overtog SS det samlede politi- og sikkerhedsapparat, herunder det politiske politi, Gestapo. Også koncentrationslejrene sorterede under SS. Desuden skulle SS supplere det

tyske militær, Værnemagten, med særlige Waffen-SS-enheder. Den øverste ansvar for jødepolitikken tilfaldt i januar 1939 Gestapochefen Reinhard Heydrich (1904-1942), som dermed kom til at spille en afgørende rolle for radikaliseringen af jødepolitikken.

KONCENTRATIONSLEJRE

Den første nazistiske koncentrationslejr blev etableret i Dachau nordvest for München i marts 1933. I 1944 var der 22 lejre, placeret over hele Tyskland og i Polen, og mere end 600 filiallejre. Blandt de største lejre var Sachsenhausen (1936) uden for Berlin, Buchenwald (1937), Neuengamme (1938), kvindelejren Ravensbrück (1939), Stutthof (1939) og Bergen-Belsen (1943).

Lejrene var omdrejningspunkt for det nazistiske regimes undertrykkelse af jøder, sigøjnere, politiske modstandere, homoseksuelle og andre, der blev opfattet som socialt og racemæssigt 'uønskede' i det nazistiske samfund. Under verdenskrigen fungerede de desuden som fængsler for modstandsfolk og krigsfanger. Levevilkårene var ekstremt brutale, hvor kombinationen af sult, vold og tvangsarbejde betød, at en meget stor andel af fangerne døde. 1933-1945 blev 1.600.000 mennesker anbragt i koncentrationslejre, og mere end 600.000 omkom.

Fra efteråret 1941 opførte tyskerne egentlige udryddelseslejre, der var beregnet udelukkende til at slå ofrene ihjel.

Udvandring – om nødvendigt med tvang – var stadig jødepolitikens hovedmål. Planerne omfattede også fantasifulde ideer om etablering af et 'jødereservat' på øen Madagaskar ved den afrikanske kyst.

Einsatzkommandoer og ghettoer

Med krigen gik jødepolitikken imidlertid ind i en ny fase, hvor drab – også på civile – blev legitime. I ly af angrebet på Polen blev op til 7.000 polske jøder og 30.000 civile polakker myrdet af særlige SS-specialenheder, de såkaldte Einsatzgrupper.

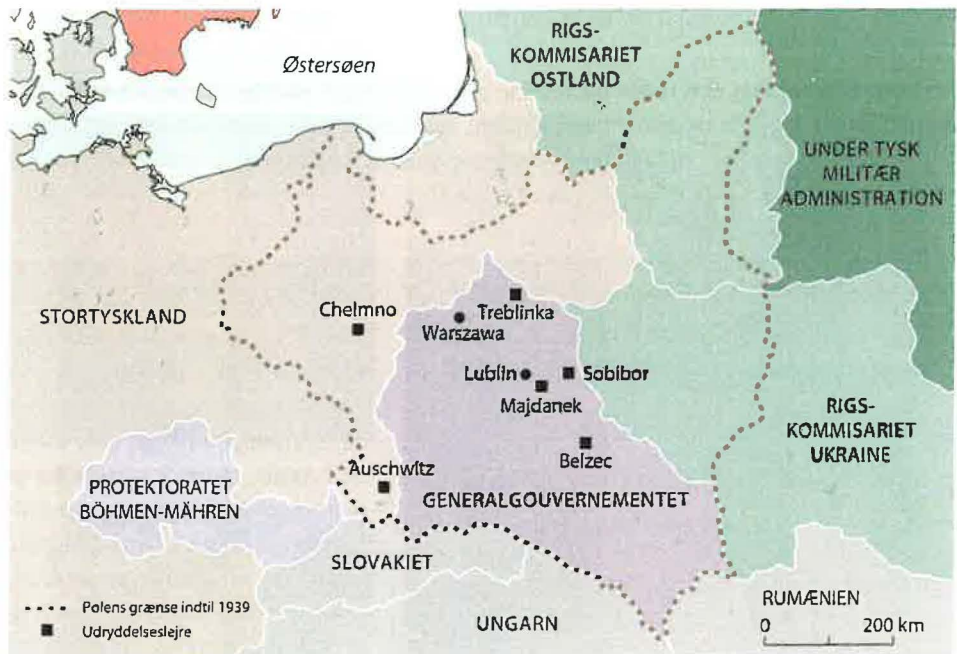
Angrebet på Polen var ikke bare en militær eroblingskrig, der skulle give tyskerne Lebensraum. Det var en racekrig mod laverestående racer, der truede den ariske races overlevelse. Efter alt at dømmе var der ikke givet nogen specifik ordre til at myrde jøder, *fordi* de var jøder. Derimod var formålet, at de statsbærende lag i den polske stat skulle fjernes, og mange i disse lag var jøder.

De erobrede polske områder, som skulle indlemmes i Tyskland, skulle nu gøres "judenrein" (renset for jøder), og jøder herfra skulle således deporteres til det tilbageblevne polske

landområde og koncentrerer i de større byer. I stedet skulle der blive plads til de såkaldte folketyskere, dvs. tyskere, der havde boet uden for det tyske rige, bl.a. i Baltikum.

Det tilbageblevne område, Generalguvernementet, var i retslig henseende et ingenmands-land. Lov og ret blev udelukkende bestemt af SS, der tilsyneladende betragtede området som et 'eksperimentalområde' for regimets racepolitik. Samtidig var 'jødespørgsmålet' også blevet betydeligt større, idet der boede over 3 millioner jøder i det nye tyske magt-område.

Løsningen blev etableringen af særligt afgrænsede bydele, ghettoer. Den første ghetto blev oprettet i oktober 1939, og frem til 1942 blev der i alt indrettet op imod 400 ghettoer på polsk og sovjetisk område. Her blev omkring 2 millioner mennesker stuvet sammen.

De seks udryddelseslejre – Chelmo, Belzec, Treblinka, Sobibor, Majdanek og Auschwitz – blev oprettet udelukkende med det formål at slå mennesker ihjel og stjæle deres ejendele. Chelmo blev som den første etableret i november 1941.

Formelt set var ghettoerne under selvforvaltning, og der oprettedes "Judenrat" (jøderåd), der blev sat til at gennemføre den tyske politik med tildeling af bolig, arbejde, madrationer osv. Desuden indsattes et jødisk politi, der skulle holde ro og orden – og senere bistå ved deportationer. Reelt havde jøderådene meget begrænsede muligheder for at forbedre beboernes liv. De befandt sig i en tvangssituation, hvor de troede, at det trods alt nyttede at samarbejde, at enkelte ofre kunne redde helheden eller udsætte døden for dem selv eller for ghettoens indbyggere.

En jødisk politimand og en tysk soldat dirigerer fodgængere over den "ariske" gade, der gik tværs gennem ghettoen i Łódź i Polen, og som delte den i to.

De trange forhold og den reelle udsultning af befolkningen skabte en ubeskrivelig elendighed. Mens sygdom og epidemier hærgede, gik normale sociale relationer, venskaber, ægteskaber og familier i opløsning. I sommeren 1941 døde 5.000 jøder om dagen i ghettoen i Warszawa.

Udsultede børn i Warszawas ghetto.

Fra tysk side var der imidlertid ikke enighed om, hvordan ghettoerne i realiteten skulle forvaltes. Skulle jødernes udsultes i et forsøg på at tvinge dem til at sælge deres værdier for mad, eller skulle de i stedet sættes i arbejde for at bidrage til krigsøkonomien? Svaret blev i første omgang udnyttelse af jøderne som slavearbejds-kraft. Det fik dødstallet til gradvist at falde. I sommeren 1942 kom der imidlertid nye ordrer. Denne gang kom initiativet fra Berlin.

Jøderne isoleres

I Tyskland havde den nazistiske jødepolitik allerede skåret solidaritets- og fællesskabsbåndene mellem jøder og ikkejøder over. Jøderne var psykologisk isoleret, fordi alle former for interaktion var forbudt eller vanskeliggjort. I september 1941 forværredes situationen endnu engang, da det blev påbudt tyske jøder at bære en synlig, gul sekskantet stjerne på tøjet.

Tyskernes holdning til jøder blev ligeledes radikaliseret af krigen. Propagandaen hævdede, at verdenskrigen var jødernes skyld, og de allierede luftangreb blev opfattet som "jødisk gengældelse". De informationer, som almindelige tyskere fik om drab på jøder i Østeuropa, gav ikke anledning til øget sympati. Tværtimod skabte det både frygt og had blandt tyskerne. De frygtede med rette den hævn, deres fjender ville slippe løs på dem i tilfælde af et nederlag. Fantasien om en mægtig jødisk fjende retfærdiggjorde yderligere radikalisering af tyskernes fremfærd i øst.

Jødestjerne.

En jødisk familie i Berlin efter der i september 1941 blev indført krav om, at alle jøder over 6 år skulle bære en synlig gul stjerne.

Plakat fra 1943. Teksten lyder "Han er skyld i krigen".

Arbejdsspørgsmål og fagligt fokus - kapitel 4

ARBEJDSSPØRGSMÅL

1. Hvad var Einsatzkommadoernes opgave?
2. Hvorfor oprettede man ghettoerne?
3. Hvorfor var dødeligheden så høj i ghettoerne?
4. I begyndelsen vidste nazisterne (SS) ikke, hvad de skulle gøre med indbyggerne i ghettoerne. Hvad blev løsningen i første omgang, dvs. i 1941?
5. Hvordan påvirkede det den tyske befolknings holdning til jøderne, at jøderne skulle bære en gul stjerne, og at tyskernes vilkår blev værre som følge af krigen?

FAGLIGT FOKUS: KILDEBRUG OG HISTORIEBRUG

Læs kilden: "Einsatzgruppe A's rapport om sit systematiske udrensningsarbejde i Rigskommissariat Ostland (se s. 83)" og vurdér, om den er en god eller en dårlig kilde.

5. I ly af krigen: Masseudryddelse

Der går ikke nogen lige vej fra Hitlers magtovertagelse til den fysiske udryddelse af Europas jøder. Det systematiske massemord på jøder, som tog sin begyndelse med etablering af gaskamre i 1941, var en kulmination på en politisk og bureaukratisk proces, der havde flere om- og vildveje.

Hitler havde opstillet målet, at jøder skulle fjernes fra det nazistisk dominerede Europa, men det var ikke på forhånd givet, at det skulle ske ved massemord. Som omtalt dominerede først ideer om masseudvandring og etablering af reservater eller ghettoer. Blandt nazisterne var mange også tilhængere af at bruge jøder som tvangsarbejdere i den tyske krigsindustri.

Men det var først efter Tysklands angreb på Sovjetunionen i sommeren 1941, at det blev klart for de nazistiske ledere, at målet om et 'jødefrit' Europa ikke kunne opnås ved udvandring. Så blev den nazistiske politik voldsomt radikaliseret med mord på jøder i større skala.

Masselikvideringer og den første udryddelseslejr

De første forsøg med aflivning af mennesker ved gasning blev foretaget i august 1941. Den første udryddelseslejr, Chelmo, som udelukkende havde til formål at slå mennesker ihjel og stjæle deres ejendele, blev etableret i november 1941.

ENDLÖSUNG

Der fandtes ikke begreber for de systematiske mord på jøder, som blev igangsat i 1941, og de krævede samtidig hemmeligholdelse. Officielle nazistiske dokumenter indeholder derfor en række eufemismer (formildende omskrivninger) for folkedrabet på Europas jøder. I juli 1941 talte Hitlers stedfortræder, Hermann Göring, om "Endlösung der Judenfrage" (den endelige løsning på det jødiske spørgsmål). Endlösung blev herefter benyttet i det officielle sprogbrug. Men begrebet fortæller intet om, hvori denne endelige løsning skulle bestå. Andre eksempler på eufemismer er: "Einsatzkommando", "Sonderbehandlung" (særbehandling) og "Sonderkommando" (særkommando), der betegner de jødiske fanger, som fik til opgave at lede deres medfanger ind i gaskammeret og bagefter brænde ligene.

Massenedskydning af jøder ved kløften Babi Yar i september 1941.

Den 22. juni 1941 overfaldt Tyskland Sovjetunionen og erobrede i lyn tempo de baltiske lande, store dele af det nuværende Ukraine og Hviderusland. Den 1. oktober var den tyske hær nået til Skt. Petersborg og forberedte sig på at angribe Moskva.

I kølvandet på invasionstropperne fulgte fire såkaldte Einsatzkommandoer, der var specialtrænede SS-enheder, som i første omgang formelt havde til opgave at likvidere den såkaldte russisk-jødiske intelligentsia.

Kort efter blev der indsat yderligere mandskab i form af politisoldater og HIWI'er ("Hilfs-willige", dvs. frivillige lokale tropper under ledelse af SS), og udryddelsen udvidedes til også at omfatte ældre, kvinder og børn. De første masselikvideringer af jøder ved skydning fandt sted i juli 1941, og den største var likvideringen af Kievs jøder ved kløften Babij Jar i Ukraine i september samme år. På bare to dage blev 34.000 jøder henrettet under ubeskrivelige rædsler.

Det var nu åbenlyst, at masseudryddelse af jøder og udvalgte grupper indgik som en central del af den nazistiske besættelsespolitik, og den nazistiske jødepolitik havde definitivt skiftet karakter til en tilintetgørelse- og udryddelsespolitik. Inden året 1941 var omme, var omkring 1 million sovjetiske jøder blevet myrdet ved masselikvideringer.

Der kendes faktisk ingen mundtlig eller skriftlig ordre, der satte udryddelsesprocessen i gang. I løbet af 1941 må der dog være givet et signal oppe fra, selvom vi ikke har kendskab

Einsatzgruppe i nærheden af Ivangorod, Ukraine 1942.

til beretninger eller dokumenter, der viser, at Hitler personligt satte udryddelsen i gang. Men der er ingen tvivl om, at processen ikke kunne være sat i gang uden Hitlers vidende og godkendelse. Sandsynligvis fik Heydrich i forbindelse med planlægningen af angrebet på Sovjetunionen at vide, at Einsatzgrupperne skulle dræbe jøder, og at de også skulle dræbe kvinder og børn.

Forklaringen på den dramatiske radikalisering af jødepolitikken skal findes i selve det nazistiske regimes struktur. De mange rivaliserende magtinstanser søgte alle at opnå anerkendelse fra føreren, der til gengæld regerede ved at udstikke visioner og mål, men netop ikke midlerne. Det førte til improviserede beslutninger, der blev mere og mere ekstreme.

Masseudryddelsen af de sovjetiske jøder foregik i starten ved højlys dag under ofte kaotiske forhold og med masser af vidner. Den tyske værnemagt udførte transport- og bevogtningsopgaver i nærheden, og den lokale befolkning overværede eller deltog jævnligt i myrderierne. Samtidig var opgavens enorme skala belastende for bødlerne. Den manglende hemmeligholdelse og hensynet til mandskabet krævede en ny løsning, og SS begyndte at eksperimentere med mere effektive metoder.

Det industrialiserede massedrab

Der kunne trækkes på erfaringer andre steder i systemet. Ekspertter fra eutanasi-programmet (se s. 19), der allerede fra 1940 havde myrdet handicappede ved gasning, blev overført til Østfronten. De første forsøg gennemførtes med lastvogne, hvor udstødningen blev ledt ind i vognens forseglede lastrum.

Men efter afprøvning af forskellige gasningsmetoder endte man med gasformen Zyklon B, der imidlertid krævede faste installationer, dvs. gaskamre, for at fungere effektivt. Det førte til opførelsen af de egentlige udryddelseslejre.

Der blev gennemført gasning i 6 udryddelseslejre. De fire lejre, Chelmno, Belzec, Sobibor og Treblinka, blev placeret i det østlige Polen fjernt fra vidner og opført i let nedbrydelige materialer, der skulle lette en eventuel rømning uden at efterlade sig spor. I de tre sidstnævnte lejre fortsatte man med at anvende kulilte (udstødningsgas). Langt hovedparten af de jøder, som ankom til disse lejre, blev myrdet straks ved ankomsten, mens enkelte blev sat til det mest ekstreme tvangsarbejde: at rydde op efter myrderierne og bortskaffe ligene (de såkaldte Sonderkommandoer).

Tjekkiske jøder sorteredes ved ankomsten til Auschwitz-Birkenau i maj 1944. Auschwitz er blevet det ultimative symbol på Holocaust, selvom lejren ikke er typisk for udryddelsen som helhed, fordi Auschwitz var speciel ved både at være en udryddelseslejr og en arbejds- og krigsfangelejr, og fordi henrettelser ved skydning, sygdom og sult er lige så typisk for Holocaust, som masseudryddelsen ved gas.

Foruden de egentlige udryddelseslejre var Majdanek og Auschwitz kombinerede arbejds-, udryddelses- og krigsfangelejre. I Auschwitz blev der etableret en egentlig udryddelseslejr, Birkenau, i tilknytning til hovedlejren. Udryddelsen begyndte her i marts 1942.

Ved ankomsten til lejren blev fangerne straks sorteret, og de uarbejdsdygtige blev sendt direkte i gaskamre, hvor giftgassen Zyklon B blev benyttet. Samtidig udsatte SS fangerne for et uhørt barbari, bl.a. ved at foretage medicinske eksperimenter.

FOLKEDRABET I TAL

Der findes forholdsvis sikre tal for antallet af myrdede jøder i udryddelseslejrene:

Chełmno: 320.000

Belzec: 500.000

Sobibor: 250.000

Treblinka: 870.000

Majdanek: 80.000 (360.000 ofre i alt)

Auschwitz: 1.100.000

Det anslås, at mere end halvdelen af de i alt 6 millioner europæiske jøder, som blev udryddet under Anden Verdenskrig, blev slået ihjel i de 6 udryddelseslejre. Hertil kommer, at hundredtusindvis af sigøjnere, russere og polakker også blev myrdet i gaskamre.

Tallene for antallet af dræbte uden for udryddelseslejrene er forbundet med større usikkerhed, men det anslås, at 1.500.000 blev myrdet ved massenedskydning, mens 500.000 omkom i ghettoerne. Et tilsvarende antal blev slået ihjel i andre koncentrationslejre under de berygtede dødsmarkeringer og i forbindelse med kamphandlinger osv.

Det er i udryddelseslejrene, at vi finder det historisk unikke industrialiserede massedrab. Myrderier var sat i system på en måde, der gav processen et mekanisk præg.

Da gaskamrene i Treblinka fungerede på deres højeste, kunne 12.500 mennesker dræbes om dagen. Man kender dog ikke de præcise tal. Samtidig var misbruget af ofrenes ejendele sat i system, og der var ingen grænser for udnyttelsen: guldfyldninger, hår, tøj, sko, kufferter, legetøj – alt blev stjålet, ordnet og omsat.

Bunker af barberkoste og skobørster fundet i Auschwitz ved befrielsen af lejren den 27. januar 1945.

Wannsee-konferencen, januar 1942

De europæiske jøders situation var meget forskellig. Jøder i Tyskland havde hidtil ikke været omfattet af den nye politik, men i oktober 1941 forbød regimet udvandring, og kort efter blev den første gruppe tyske jøder deporteret til Litauen, hvor de blev likvideret i november 1941.

Der hersker usikkerhed om præcis hvornår beslutningen om, at også vesteuropæiske jøder skulle deporteres og myrdes, blev taget. Men den 20. januar 1942 indkaldte Heydrich til en konference i en villa i Wannsee lidt uden for Berlin, og samlede alle berørte ministerier og instanser med interesser i jødespørgsmålet.

Udryddelsen blev ikke besluttet på konferencen, den handlede derimod om alle de praktiske problemer, og den skulle sikre et effektivt samarbejde om hovedmålet. Ifølge Adolf Eichmanns mødereferat drejede det sig om udryddelsen af 11 millioner jøder i hele Europa. Udryddelsen af Europas jøder var nu en afgørende del af den nazistiske overlevelseskamp og deres stormagtsdrømme.

L a n d	Zahl
A. Altreich	131.800
Ostmark	43.700
Ostgebiete	420.000
Generalgouvernement	2.284.000
Bialystok	400.000
Protoktorat Böhmen und Mähren	74.200
Estland - judenfrei -	
Lettland	3.500
Litauen	34.000
Belgien	43.000
Dänemark	5.600
Frankreich / Besetztes Gebiet	165.000
Unbesetztes Gebiet	700.000
Griechenland	69.600
Niederlande	160.800
Norwegen	1.300
B. Bulgarien	48.000
England	330.000
Finnland	2.300
Irland	4.000
Italien einschl. Sardinien	58.000
Albanien	200
Kroatien	40.000
Portugal	3.000
Rumänien einschl. Bessarabien	342.000
Schweden	8.000
Schweiz	18.000
Serbien	10.000
Slowakei	88.000
Spanien	6.000
Türkei (europ. Teil)	55.500
Ungarn	742.800
UdSSR	5.000.000
Ukraine	2.994.684
Weißrußland aus-	
schl. Bialystok	446.484
Zusammen: über	11.000.000

372029

Dokument fra Wannsee-konferencen. Opgørelse over Europas jøder.

5 - ydsk igen: Mauseudryddelse - 39

Krigslykken vender

I det besatte Vesteuropa begyndte deportationerne til ghettoer og lejre i Østeuropa først i sommeren 1942. Det skånede ikke ofrene: I Holland omkom 75% af de hollandske jøder. De fleste blev sendt direkte til udryddelseslejrene. Alligevel var tidspunktet for aktionerne mod den jødiske befolkning i de enkelte lande afgørende for håbet om overlevelse.

Fra årsskiftet 1942-43 ændredes krigslykken for Tyskland. Flere og flere både i Det Tredje Rige og i de besatte og tysk-allierede lande imødeså muligheden for et tysk nederlag. Det øgede råderummet hos de lokale magthavere: Det pronazistiske Bulgarien modsatte sig med held tyske krav om deportationer. Rumænien aflyste i sidste øjeblik deportationer til udryddelseslejrene. I Italien begyndte arrestationer af jøder først, da det fascistiske regime brød sammen i september 1943. I Danmark lykkedes det at udskyde en aktion mod de danske jøder helt fem til oktober 1943 (se s. 49), fordi den tyske besættelsesmagt her vægtede samarbejdet med den danske regering højere end den nazistiske racepolitik.

Hitlers angreb på Sovjetunionen i 1941 ændrede helt situationen for Tyskland. Krigen på Østfronten krævede kolossale ofre af mandskab og brug af ressourcer. Det voksende tyske behov for arbejdskraft skabte overlevelseschancer. Rivalisering mellem ideologer og pragmatikere førte i september 1941 til princippet om "Vernichtung durch Arbeit" (udryddelse gennem arbejde), der først blev indført overfor sovjetrussiske jøder.

Arbejdsduelige jødiske fanger blev sat til tvangsarbejde i arbejdslejre eller deporteret til koncentrationslejre i Tyskland og Polen, som bidrog til krigsindustrien. Disse lejre havde ikke til primært formål at masseudrydde fangerne, men skulle i stedet straffe fangerne og udnytte deres arbejdskraft.

I sommeren 1944 flygtede tyskerne fra de fremrykkende sovjetiske tropper og flyttede de overlevende jødiske fanger fra Østeuropa og de baltiske lande til koncentrationslejre i Polen og Tyskland. Forholdene i lejrene var fortvivlende, men de fungerede fortsat som tvangsarbejdslejre, hvor arbejdskraften med de voldsomme tyske tab på Øst- og Vestfronten fik øget betydning. Derimod døde tusindvis på de såkaldte dødsmarkeringer vestover i takt med, at lejrene måtte opgives og rømmes.